בְּאוֹרְתָא [–בערב] אָמַר רָבָא הָכֵי, שאין חילוק בין אשת כהן לאשת ישראל, ואולם כְּצַפְרָא [–בבוקר] שלמחרתו חזר בו, ממה שאמר בערב, ואמר שאשת כהן מותרת לבעלה ללא חליצה. אָמַר לֵיהּ רב משרשיא לרבינא, כמו דְּשָׁרֵיתוּ [–שהתרתם] אותה ללא חליצה, יְהֵא רַעֲוָא דְּתִשְׁתָּרוּ אַף תַּרְוַיְיכוּ – יהי רצון שתתירו אף אבילת חלב. כלומר, כשם שהתרתם יבמה זו לכהן שהוא איסור ברור, סופכם להתיר אף איסור חלב.

רב אשי חזר לדין מעוברת ומינקת חבירו, ומסיים את שאלתו: חָבָא לִגְבֵּי מְעוּבֶּרֶת חֲבֵירוֹ וּמֵינֶקֶת חֲבֵירוֹ נִשּׂוֹאָה לְכֹהֵן, מַאי דינה. מִי עֲבוּד רַבָּנָן תַּקָּנָתָא לְכֹהֵן – האם עשו חכמים תקנה לכהן שנשא אותה, ולא חייבוהו לגרשה בגט כדי שיוכל להחזירה לאחר שיעבור זמן ההנקה, אלא די לו בפרישה ממנה כל כ"ד חדשי ההנקה, כשם שלדעת רבינא התירו את אשת המת שמת ולדה בתוך שלשים יום לבעלה הכהן בלא חליצה. אוֹ לֹא הקלו בו אלא חייבוהו לגרשה, ואפילו שלא יוכל להחזירה לעולם.

משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב הושעיא בריה דרב אידי, הָכִי הַשְׁתָּא – וכי נראה בעניך עתה לדמות איסור מעוברת ומינקת חבירו ליבמה זו. בְּשִׁלְמָא הָתָם ביבמה מובן מדוע אם היא אשת כהן אינה צריכה חליצה, שכן מִכְּיוָן דְּאִיבָּא לשיטת רַבָּנַן דְּפָלְיגִי עֲלֵיהּ דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דְּאָמְרִי שֹׁאַף עַל גַּב דְּלֹא שָׁהָא הולד שלשים יום, כּוּלַּד מָעֳלָיָא חָוֵי. על כן לִגְבֵּי אֵשֶׁת כֹּהֵן, כֵּיוָן דְּלֹא אַפְשָׁר לה לחלוץ מבלי להיאסר על בעלה, עֲבַדִינַן כְּרַבָּנַן להתירה ללא חליצה. אֲבָל חָבָא במעוברת ומינקת חבירו, כְּמַאן נַעֲבֵיד – על סמך איזו שיטה נתירנה. הלא אִי כְּרַבִּי מֵאִיר, הָא אָמַר שאף באשת ישראל יוֹצִיא וְלֹא יַחֲזִיר עוֹלְמִית, ואם כן אף באשת כהן אין סיבה להתירה. וְאִי כְּרַבָּנַן המתירים באשת ישראל להחזירה לאחר שגירשה, הָאָמְרִי שיוציאה בְּגֵט, ומנין לנו לחלק בין אשת כהן לאשת ישראל.

שנינו במשנה להלן (מא.), שאסור לקדש אשה עד לאחר שלשה חדשים מיום מיתת בעלה או גירושיה. הגמרא מביאה מחלוקת בדין מי שעבר על איסור זה: אִיתְּמַר, קִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה חדשים אלו וְאחר כך בָּרַח מעירו, פְּלִיגִי בָּהּ רַב אֲחָא וְרַפְרָם. חַד אָמַר מְשַׁמְּתִינַן לֵיהּ – מנדים אותו כדי שיגרש. וְחַד אָמַר, עֵירוּבֵיהּ מְפָתְּיֵיהּ – ברירתו מספיקה ואין צורך לנדותו, שכן בכך שברח גילה דעתו שאין בכוונתו לכונסה עד שיעברו עליה שלשה חדשים. מביאה הגמרא: הֲוָה עוֹבְדָא [–מעשה] באדם שקידש בתוך שלושה חדשים וברח, וְאָמַר לְהוּ רַפְרָם לבית דין, עֵירוּבֵיהּ מְפָתְּיֵיהּ ואין צריך לכופו לגרשה.

שנינו במשנתנו: אם כנס הֵיבם את יבמתו מיד לאחר מיתת אחיו, וילדה לאחר שבעה חדשים, וְסָפַק הוא האם הולד בֶּן תִּשְׁעָה חדשי עיבור והוא בן בעלה הראשון ואסורה ליבם וכו', או שהוא בן שבעה חדשי עיבור והוא בן היבם, ונמצא שמת הראשון בלא בנים והותרה אשתו ליבם, יוציאנה היבם מספק, והיבם והיבמה חייבים בקרבן אשם תלוי הבא על ספק איסור, שכן ספק הוא האם הותרה לו או לא. אָמַר [–הקשה] לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, לֵימָא [–יש לומר] חַלָּדְּ אַחַר רוֹב נָשִׁים, וְרוֹב נָשִׁים לְאחר תִּשְׁעָה חדשי עיבור יָלְדָן [–יולדות] ולא לאחר שבעה, ואם כן יש לתלות בוודאות שילדה מבעלה הראשון והיא אשת אח שיש לו בנים, ועליהם להביא חטאת ודאית ולא אשם תלוי. אָמַר [–תירץ] לֵיהּ רב נחמן, נָשֵׁי דִּידָן [–נשים שלנו] לְשִׁבְעָה יָלְדָן, ועל כן אין הכרח שילדה לתשעה מהראשון. אָמַר לֵיהּ רבא, וכי נָשֵׁי דִּידְכוּ חָווּ רוּבָּא דְּעָלְמָא – וכי נשותיכם הם רוב העולם, הרי רוב נשים בעולם יולדות לתשעה, ויש ללכת אחר רוב זה. אָמַר לֵיהּ רב נחמן, הָכֵי קָאָמְינָא – כך אמרתי לתרץ, אכן רוֹב נָשִׁים יָלְדָן לְתִשְׁעָה חדשים וּמִיעוּט יולדות לְשִׁבְעָה חדשים, וְאולם כָּל הַיּוֹלֶדֶת לְתִשְׁעָה עוֹבְרָה נִיכָּר לִשְׁלִישׁ יָמֶיהָ – לאחר שלשה חדשים שהם שליש מימי עיבורה. וְאשה זו שהתייבמה בתוך שלשה חדשים ממיתת הבעל, הוֹאִיל וְלֹא הוֹבַר עוּבָּרָהּ לִשְׁלִישׁ יָמֶיהָ – לאחר שלשה חדשים ממיתת הבעל, אִיתְּרַע לֵיהּ רוּבָּא – הורעה ההוכחה של 'רוב נשים יולדות לתשעה' המוכיח שהולד הוא מהראשון, מחמת ההוכחה מכך שלא הוכר העובר לאחר שלשה חדשים ממיתת הראשון שמוכיחה שנולד מהיבם. על כן אינם אלא בספק ומביאים אשם תלוי ולא חטאת.

מקשה הגמרא: אִי כָּל הַיּוֹלֶדֶת לְתִשְׁעָה עוּבָּרָהּ נִיכָּר לִשְׁלִישׁ יָמֶיהָ, הָא מְדִלֹּא הוּבַּר העובר לִשְׁלִישׁ יָמֶיהָ, הרי עוּבָּרָהּ וַדַּאי בַּר שִׁבְעָה לְבָרָאָה [–מהשני] הוּא, ואם כן בודאי התייבמה בהיתר, ומדוע עליהם להביא אשם תלוי. מתרצת הגמרא: לא כל היולדת לתשעה עוברה ניכר לשליש ימיה, אֶלָּא אִימָא [–תאמר] שעל פי רוֹב אשה הַיּוֹלֶדֶת לְתִשְׁעָה עוּבָּרָהּ נִיכָּר לִשְׁלִישׁ יָמֶיהָ, וְהַאי יבמה מְדִלֹּא הוּבַּר עוברה לִשְׁלִישׁ יָמֶיהָ, אִיתְּרַע לֵיהּ רוּבָּא של רוב נשים היולדות לתשעה המוכיח שהתעברה מהראשון, מחמת הרוב שכנגדו המוכיח שהתעברה מהשני. ומאחר שיש כאן רוב כנגד רוב, נשאר הדבר בספק שקול, ועל כן הם מביאים אשם תלוי.

שנינו במשנה: ספק בן תשעה לראשון ספק בן שבעה לאחרון, הולד כשר. עוד שנינו בברייתא: תָּנוּ רַבָּנָן, הבן הָרִאשׁוֹן הנולד ליבמה כשר לגמרי, ואף רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, שכן ממה נפשך, אם הוא בנו של הראשון ודאי כשר הוא, ואם הוא מהשני נמצא שלראשון לא היו בנים והיתה האם מותרת ליבם. ואולם אם לא גירשה ושוב ילדה לו, הבן הַשֵּׁנִי מַמְזֵר מְסָפֵק. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אֵין מַמְזֵר מְסָפֵק.

מפרשת הגמרא את מחלוקתם: מַאי קָאָמַר רבי אליעזר בן יעקב, וכיצד יתכן שהתיר ספק ממזר. אָמַר אַבַּיֵי, הָכֵי קָאָמַר. תנא קמא סובר שהבן הָרִאשׁוֹן רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאילו הַשֵּׁנִי הוא סָפֵק מַמְזֵר, וְאָסוּר בְּמַמְזֶרֶת וכן בכשירה. ואילו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר [בֶּן יַעֲקֹב] אוֹמֵר, שדין השני אֵינוֹ כְּסָפֵק מַמְזֵר לאוסרו בודאי ממזרת, אֶלָּא אף הספק הוא כְּוַדַּאי מַמְזֵר, וּמוּתָּר בְּמַמְזֶרֶת ודאית. וְרָבָא אָמַר, הָכֵי קָאָמַר. תנא קמא סובר, שְׁרִאשׁוֹן רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, וְשֵׁנִי הוא כְּמַמְזֵר וַדַּאי מְסָפֵק – שדין ספק ממזר כדין ודאי ממזר, וּמוּתָּר בְּוַדַּאי מַמְזֶרֶת. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אֵין דינו של ספק ממזר כדין וַדַּאי מַמְזֵר מְסָפֵק, אֶלָּא הוא סָפֵק מַמְזֵר, וְאָסוּר בְּוַדַּאי מַמְזֶרֶת. נמצא ששיטות אביי ורבא הפוכות זו מזו, לדעת אביי תנא קמא אוסר ספק ממזר בודאי ממזרת ורבי אליעזר בן יעקב מתיר, ואילו לדעת רבא תנא קמא מתיר ורבי אליעזר בן יעקב אוסר.

מפרשת הגמרא: וְקָמִיפַּלְגֵי אביי ורבא בְּדְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. דִּתְנַן במשנה בקדושין (עד.), רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כך הוא דין פסולי קהל, וְדַאַן בָּרוֹאַן מוּתָּר – ודאי פסולים, כגון ודאי ממזר וודאי ממזרת מותרים זה בזה. אבל וְדַאַן בְּסָפְקָן – ודאי ממזר וספק ממזרת, וְכן סָפְקָן בָּרוֹאַן – ספק ממזר וודאי ממזרת, וְכן סָפְקָן בְּסָפְקָן – ספק ממזר וספק ממזרת, אָסוּר להם להנשא זה לזה, שמא אחד מהם ממזר והשני כשר. וְאִלּוּ הֵן סָפְקָן, שֶׁתּוּכִי – שאין ידוע מי הוא אביו, וכשקורא למישהו 'אבא' אמו משתיקתו. וַאֲסוּפֵי – שאספוהו מהשוק ואין ידוע מי הם אביו ואמו. שיש לחשוש באלו שמא אביו או אמו פסולים, ונמשך פסולם גם על זרעם. וְכן כּוּתִי נחשב ספק ממזר, משום שהכותים אינם חוששים לקידושי כסף או שטר, ויש לחשוש שמא היתה אמו מקודשת בכסף ושטר, ואחר כך הלכה ונישאה לאחר בלא גט, ונמצא בנה ממזר. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שספק בודאי וספק בספק אסור. והוסיף רב יהודה, כִּי אֲמַרִיתָהּ לדברי רב קַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל אָמַר לִי, הרי הֲלֵל שְׁנָה, עֲשָׂרָה מעלות יוֹחֲסִין עָלוּ מִבָּבֶל לארץ ישראל. והם, כֹּהֲנִי, לְוִיִּי, וְיִשְׂרְאֵלִי, חֲלָלִי – כהנים חללים שנולדו מביאת איסורי כהונה, גֵּרֵי [–גרים], חֲרוּרֵי [–עבדים כנענים משוחררים], מַמְזֵרֵי, נְתִינֵי – צאצאי הגבעונים שנתגיירו בימי יהושע בערמה, שֶׁתּוּקִי, וַאֲסוּפֵי. וְכוּלָּן מוּתָּרִין לָבֹא [–להנשא] זֶה בָּזֶה. ואם כן כיצד אַתְּ אָמְרַת שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שהספיקות אסורים זה בזה. הלא לדבריך שתוקי ואסופי שהם ספק ממזרים אסורים זה בזה וכל שכן שאסורים בממזרים, ואיך התירם הלל זה בזה ובממזרים ודאים.

הגמרא תולה את מחלוקת אביי ורבא שהובאה לעיל במחלוקת רב ושמואל: אַבַּיֵי סָבַר לָהּ כִּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר הֲלָכָה כְּהִלֵּל המתיר ספק ממזר בספק ממזר ובודאי ממזר, וְעל כן מוֹקֵי לָהּ [–מעמיד] את דברי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב דַּאֲלִיבָּא דְּהִלֵּל, ומפרש בדבריו שספק ממזר הוא כודאי ממזר להתירו בודאי ממזר, כִּי הֵיכִי [–כדי] דְּלֹא תִּקְשֵׁי ממה דְּהִלְכָתָא כהלל המתיר, אַהֲלָכָתָא – על הכלל הנקוט

המשך בעמוד כג

בידינו שהלכה כרבי אליעזר בן יעקב בכל מקום. וְרָבָא סָבַר לָהּ דְּהִלְכָתָא, ומפרש בדבריו שאין דין ספק ממזר כודאי ממזר ואסור
כְּרַב, דְּאָמַר הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר האוסר ספק ממזר בספק ממזר בממזרת, כִּי הֵיכִי דְּלֹא תִּקְשֵׁי
ובודאי ממזר, וְעל כן מוֹקֵי לָהּ לדבריו דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אַלִּיבָּא

הִלְכְתָא אַהֲלָכְתָא – ממה שנפסק כרבי אלעזר, על מה שנפסק כרבי אליעזר בן יעקב.

אביי מוכיח כדבריו: אֲמַר אַבָּיֵי, מְנָא אֲמִינָא לָהּ [–מנין אמרתי] דְּכָל סָפְקָא של ממזרות לְדעת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב כְּוַדַּאי ממזר מְשַׁוֵּי לְיהּ [–עושים אותו] ומתירים אותו בודאי ממזרת, ממה דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, חֲרֵי שֶׁבָּא אדם עַל נָשִׁים הַרְבֵּה, וְאֵין יוֹדֵעַ עַל (איזהו) [אֵיזוֹ] מֵהֶן בָּא, וְכֵן הִיא [–אשה] שֶׁבָּאוּ עָלֶיהָ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה, וְאִינָהּ יוֹדַעַת מֵאֵיזֶה מֵהֶן קִבְּלָה [–נתעברה], נִמְצָא שעלול הָאָב להיות נוֹשֵׂא אֶת בִּתּוֹ מבלי לדעת שהיא בתו, וְאָח נוֹשֵׂא אֶת אֲחוֹתוֹ מבלי לדעת שהיא אחותו, וְעל ידי כך נִתְמַלֵּא כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ מַמְזֵרִין. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא יט כט) 'וְלֹא תִזְנֶה הָאָרֶץ וְמָה'. ומוכיח אביי, שאף שרק ספק הוא שמא נשא את קרובתו, מכל מקום קורא להם רבי אליעזר בן יעקב 'ממזרין', ומכאן שלשיטתו גם ספק ממזרים קרויים ממזרים. וְרָבָא המפרש בשיטת רבי אליעזר בן יעקב שאינם כודאי ממזר, אָמַר לָהּ, שכוונתו היא שיתמלא העולם בספק ממזרים, וְהָכִי קָאָמַר, 'ומלאה הארץ זמה', 'זמה' נוטריקון 'זוֹ מַה הִיא', שהיא לשון ספק.

הברייתא ממשיכה ואומרת: יָתֵר עַל כֵּן, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, לא רק ביאת זנות מביאה לידי ריבוי ממזרים, אלא אף לֹא יָשָׁא אָדָם אִשָּׁה בְּמְדִינָה זוֹ, וְיֵלֵךְ וְיִשָּׂא אִשָּׁה נוספת בְּמְדִינָה אַחֶרֶת, שֶׁמָּא יוליד בן מאשה זו ובת מהאשה השניה, ולא ידעו שהם בני אותו אדם וְיִזְדַּוְּגוּ זֶה לָזֶה, וְנִמְצָא אָח נוֹשֵׂא אֶת אֲחוֹתוֹ.

שואלת הגמרא: אִינִי – האם אכן חוששים לדבר זה, וְהָא רַב, כִּי אֵיקְלַע [–כשהזדמן] לְעִיר דַּרְדְּשִׁיר, היה [מַכְרִיז] וְאָמַר, מַאן הַוְיָא לְיוֹמָא – מי חפצה להנשא לי לימים אלו שאתעכב כאן ולאחר מכן תצא. וְכֵן רַב נַחְמָן כִּי אֵיקְלַע לְעִיר שְׁכַנְצִיב היה [מַכְרִיז] וְאָמַר, מַאן הַוְיָא לְיוֹמָא. הרי שנשאו אשה נוספת בעיר אחרת ולא חששו לחשש האמור. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי רַבָּנָן דְּפָקְעָן שְׁמַיְיהוּ – שונה דין חכמים ששמם מפורסם, ובנותיהם נקראות 'בת פלוני' על שמם, וידעו בניהם שזו היא אחותם ולא ישאוה.

הגמרא מקשה על המעשים שהובאו לעיל: וְהָאֲמַר רָבָא, אשה שתִּבְעוּהָ לְנָשֵׂא וְנִתְפַּיְּסָה [–והסכימה], צָרִיכָה לֵישֵׁב שִׁבְעָה נְקִיִּים לפני שתנשא, שמא בשעת הפיוס פירסה נדה מחמת חימוד הנישואין. אם כן, איך נשאו רב ורב נחמן נשים מיד בהגיעם לעיר מבלי להמתין שבעה נקיים. מתרצת הגמרא: רַבָּנָן שַׁלּוּחֵיהוּ הָווּ מְשַׁדְּרֵי וּמוֹדְעֵי לְהוּ – חכמים אלו היו שולחים שליחים לאותם מקומות שבעה ימים לפני בואם לשם, והיו השליחים מודיעים לאותן נשים שהם חפצים לשאתן, ועד שהגיעו רב ורב נחמן לשם כבר ישבו נשים אלו שבעה נקיים. עוד מתרצת הגמרא: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לְרַבָּנָן יַחוּדֵי בְּעָלְמָא הוּא דְּמְיַחֲדֵי לְהוּ – אותם חכמים היו נושאים נשים ומתייחדים עמן אך לא באו עליהן. ומה שבקשו לשאתן הוא משום דְּאָמַר מָר, אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ. שמי שיש לו פת בסלו אינו רעב כמי שאין לו פת בסלו, ואפילו שאינו אוכלו. וכמו כן מי שיש לו אשה במקום המצאו אינו מתאוה כמי שאשתו אינה כאן, ואפילו שלא בא עליה.

הגמרא מביאה מימרא נוספת של רבי אליעזר בן יעקב: תָּנָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה וְרֵעָתוֹ לְנָרְשָׁה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כט ג) 'אֵל תַּחֲרֹשׁ עַל רֵעֲךָ רָעָה, וְהוּא יוֹשֵׁב לָבֶטַח אִתָּךְ'. ואף אשה הנישאת לבעלה בוטחת בו ואינה מעלה בדעתה שבכוונתו לגרשה לאחר מכן, ועל כן אסור לשאתה מתוך כוונה זו.

הגמרא דנה בדיני ירושת בן זה המוזכר במשנתנו, שמסופק לנו האם הוא בנו של האח המת או של היבם: סָפֵק [–בן זה שספק מי אביו] וְיֵשׁ שָׁבָאוּ לְחַלּוֹק בְּנִכְסֵי מֵיתָנָא [–האח המת] [ציור א], וְסָפֵק אָמַר אֲנָא בַּר מֵיתָנָא הוּא – שמא אני הוא בנו של המת וכל נִכְסֵי המת דִּידִי הוּא, שכן במקום שיש בן אין האח נוטל כלום. וְיֵשׁ אָמַר לבן, אַתְּ בְּרִאי דִּידִי אַתְּ וְיָלִית לָךְ וְלָא מִידִי – שמא אתה בני ואין לך כלום בְּנִכְסֵי המת, אלא אני הוא יורשו היחידי כדין יבם היורש את כל נכסי אחיו. נמצא דתָּנֵי נכסי המת מָמוֹן הַמּוּטָל בְּסָפֵק, וְהלכה בידינו שמָמוֹן הַמּוּטָל בְּסָפֵק ואין אחד מבעלי הדין מוחזק יותר מחבירו, חוֹלְקִין את הממון ביניהם.

הגמרא דנה בירושת בן זה לאחר שמת גם היבם: בן זה שסָפֵק מי הוא אביו וּבְנֵי יָבָם שֶׁבָּאוּ לְחַלּוֹק בְּנִכְסֵי מֵיתָנָא [–האח המת] [ציור ב] לאחר שמת היבם, סָפֵק אָמַר על עצמו, שמא הֲהוּא נַבְרָא בַּר מֵיתָנָא [–אני בן המת] הוּא, וְנִכְסֵי אבי דִּידֵי הוּא – שלי הם. וּבְנֵי יָבָם אָמְרֵי, אַתְּ אָחֵינוּ אַתְּ – שמא אחינו בן אבינו היבם אתה, וּמָנָא הוּא דְּאִית לָךְ בַּהֲדָן – ויש לך חלק בירושה יחד אתנו. סָבוּר רַבָּנָן שהיו קַמֵּיהּ [–לפניו] דְּרַב מַשַּׁרְשְׁיָא לְמֵימַר, מַתְנִיתִין הִיא – נידון זה דומה לדין המבואר במשנה להלן (קי:). דְּתַנָּן, אשה שמת בעלה או שנתגרשה ונישאה לאחר ונולד לה בן, ואין ידוע אם הוא בנו של הבעל הראשון או של השני, ויש לבעלה הראשון ולבעלה השני בנים נוספים מלבדו, הוּא [–הספק] אֵינוֹ יוֹרֵשׁ אוֹתָם – את שני הבעלים של אמו, משום שבני הראשון אומרים לו שמא בנו של השני אתה, ובני השני אומרים לו שמא בנו של הראשון אתה. ומאחר שהם ודאי יורשים בנכסי אביהם והוא אינו אלא ספק, הרי הם מוחזקים בירושה יותר ממנו, ואין ספק מוציא מידי ודאי. וְאולם הֵם יוֹרְשִׁין אוֹתוֹ – שני הבעלים או בניהם יורשים בן מסופק זה, שכן ודאי שהוא בן אחד מהם, ומאחר שאין ידוע של מי, יחלקו ביניהם את ירושתו. וְסברו רבנן שאף הָכָא דין ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי האח המת דומה לדין המשנה שאין הספק יורש את בעלי אמו, אלא שיש לדונו אִיפְּכָא [–להיפך] מדין המשנה. שכן הָתָם במשנה, בני הראשון ובני השני שהם ודאי יורשים אָמְרִי לֵיהּ לספק אַיְיתֵי רְאָיָה וּשְׁקוֹל – הבא ראיה שבן אבינו אתה ואז תטול חלק בירושתו. ואילו הָכָא הספק אָמַר לְהוּ לבני היבם, אני ודאי יורש בנכסי המת הראשון, שכן אם אני בנו הריני יורשו לבדי, ואם אני בן אביכם הריני יורש יחד עמכם את נכסי הראשון משום שאין לו בנים ואבינו היבם ירשו. ואילו אתם אינכם אלא ספק יורשים בנכסי הראשון, שכן אם אני בנו אין לאביכם כלום בנכסיו. ואם כן אַיְיתוּ רְאָיָה וּשְׁקוֹלוּ – הביאו ראיה שאיני בנו של הראשון אלא של אביכם, ואז תטלו עמי חלק בירושת המת הראשון מכח אביכם, אבל כל זמן שאין לכם ראיה אין ספק מוציא מידי ודאי.

רב משרשיא דוחה את הדמיון האמור: אָמַר לְהוּ רַב מַשַּׁרְשְׁיָא לחכמים שישבו לפניו, מַי דָּמֵי דין ספק ובני יבם לדין המשנה. הלא הָתָם במשנה, אֵינָהוּ [–בני הראשון והשני] וַדַּאי יורשים את אביהם, וְאילו אֵיהוּ [–הספק] אינו אלא סָפֵק יורש בנכסי הראשון והשני, ועל כן אינו יורש עמהם. אבל הָכָא בספק ובני יבם, אִידֵי וְאִידֵי סָפֵק – בין הספק ובין בני היבם הם ספק יורשים בנכסי הראשון. ואף שהספק יורש בנכסי הראשון ממה נפשך, מכל מקום ספק הוא מכח מי הוא בא, שכן לפי הצד שהוא בנו הרי הוא יורשו מכח עצמו, אבל אם הוא בנו של היבם אינו יורש את הראשון אלא מכח אביו, ונמצא ששניהם אינם אלא ספק, וממון המוטל בספק חולקים. ונוטל הספק את החלק שהם מודים לו עליו, שהרי גם לדבריהם יש להם לחלוק את נכסי המת הראשון בשוה, וחולקים בשאר. וסיים רב משרשיא: אֶלָּא אִי דָּמְיָא לְמַתְנִיתִין – אם יש נידון מסוים שדומה לדין המשנה [לָהָא] דָּמְיָא, לְסָפֵק וּבְנֵי יָבָם שֶׁבָּאוּ לַחֲלוֹק בְּנִכְסֵי יָבָם, לְבָתַר דִּפְלַג יָבָם בְּנִכְסֵי מֵיתָנָא – לאחר שחלק היבם עם הספק את נכסי המת [ציור ד] כדין ממון המוטל בספק במבואר לעיל, וּבְנֵי יָבָם אָמְרֵי לספק אַיְיתֵי רְאָיָה דַּאֲחוּנָא אַתְּ וּשְׁקוֹל, וכל זמן שאין לך ראיה אינך נוטל מספק כלום במבואר לעיל וְאָמַר לְהוּ סָפֵק, מָה נַפְשַׁיְיכוּ [–ממה נפשך], אִי אֲחוּכוֹן אֲנָא הַבוּ לִי מְנָתָא בַּהֲדַייכוּ – אם אחיכם אני תנו אף לי חלק בנכסי אביכם, ואף שאם כן נטלתי מחצית מירושת המת הראשון שלא

המשך בעמוד ג

כדין, מכל מקום אחזיר מחצית זו ונחלוק אותה בינינו בשוה יחד עם כל ירושת אבינו. וְאִי בַּר מִיתְנָא אֲנָא בן המת הראשון אני ולא אחיכם, אם כן חֲבוּ לִי פַּלְגָא דְּאֲבוּכוֹן בַּחֲדָאי – החזירו לי את המחצית מירושת אבי שחלק אותה אביכם עמי ונטל אותה שלא כדין. רַבִּי אַבָּא אָמַר בשם רַב, קָם דִּינָא – הדין שנפסק בנכסי הראשון קיים ושוב אינו מתבטל, ואפילו שעתה דוחים בני היבם את הספק מירושת אביהם בטענה שאיננו בנו אלא הוא בן הראשון, ולדבריהם אכן נטל אביהם מחצית זו שלא כדין, מכל מקום הדין שכבר התקיים בשעתו אינו בטל. וְרַבִּי יִרְמְיָה אָמַר הָדָר דִּינָא – הדין הראשון חוזר ומתבטל, ואם ידחו בני היבם את הספק מירושת אביהם בטענה שאיננו בנו, נמצא שלדבריהם נטל אביהם מחצית מנכסי הראשון שלא כדין, ועליהם להחזיר לו מחצית זו.

מבררת הגמרא: לֵימָא [–שמא נאמר] שרבי אבא ורבי ירמיה בְּפַלוּגְתָּא דְּאַדְמוֹן וְרַבָּנָן קָמִיפַּלְגִי. דִּתְנַן במשנה בכתובות (קט:), מִי שֶׁהָלַךְ לְמַדִינַת הַיָּם וְאָבְדָה לוֹ דַּרְכּוֹ שָׁדַהוּ, שהיתה שדהו מוקפת בשדות אדם אחר, והיתה לו דרך לשדהו בתוך אחת מהן, ומכיון שהלך למדינת הים נשכח היכן עברה דרך זו, נחלקו תנאים בדינו. אַדְמוֹן אָמַר, יֵלֵךְ בַּקָּצָרָה – כופה הוא את בעל השדות שמסביב להעמיד לו לכל הפחות את הדרך הקצרה ביותר לשדהו. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אינו יכול לתבוע שום דרך, אלא יִקַּח לוֹ דַּרְכּוֹ בְּמֵאָה מָנֶה – יקנה לו דרך בקרקע בכל מחיר שישיתו עליו, אוֹ שִׁיפָּרַח בָּאֲוִיר כדי להגיע לשדהו.

וְהַוֵינַן [–ותמהנו] הָהּ במשנה זו, מדוע לְרַבָּנָן אין לו דרך, הרי שַׁפִּיר קָאָמַר אַדְמוֹן, שמאחר שבודאי יש לו דרך בשדות אלו, על בעליהן לתת לו לכל הפחות את הדרך הקצרה ביותר. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּגוֹן שֶׁהִקִּיפוּהָ אַרְבָּעָה בְּנֵי אָדָם מְאַרְבַּע רוּחוֹת, וכל אחת מהשדות שמסביב שייכת לאדם אחר. לפיכך אינו יכול לתבוע אף אחד מהם, שכן כל אחד דוחהו ואומר לו שהדרך אינה נמצאת בשדהו אלא בשדה אחרת, והמוציא מחבירו עליו הראיה. ושוב הקשינו: אִי הָכִי, מַאי מַעֲמָא דְּאַדְמוֹן שהם צריכים לתת לו דרך, הרי כל אחד מהם יכול לדחותו בטענה האמורה. וְאָמַר רָבָא לתרץ, בְּאַרְבָּעָה בעלים דְּאָתוּ מִכַּח אַרְבָּעָה – שמתחילה היו ארבעת השדות שמסביב שייכות לארבעה בני אדם ומכר כל אחד מהם את שדהו ללוקח אחר, וְכן בְּאַרְבָּעָה בעלים דְּאָתוּ מִכַּח חַד – שמתחילה היו שייכות השדות לאדם אחד ומכר כל אחת מהן ללוקח אחר, אכן כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּמָצוּ מַדְחֵי לֵיהּ – שכל אחד מהשכנים יכול לדחותו ולומר לו, שמא הדרך אינה מצויה בתוך שדי. כִּי פְּלִיגִי אדמון וחכמים, בְּחַד דְּאָתֵי מִכַּח אַרְבָּעָה, שמתחילה היו ארבעת השדות שייכות לארבעה בני אדם, ומכרו ארבעתם את שדותיהם לאדם אחד. אַדְמוֹן סָבַר, מָצֵי אָמַר לֵיהּ זה שאבדה לו הדרך ללוקח, אף שאתה בא מכח ארבעה מוכרים מְכָּל מָקוֹם עתה לאחר שקנית את כל השדות דַּרְכִּי נָפְקָה הוּא – הדרך שלי נמצאת בתוך שדותיך, ותן לי לפחות את הקצרה ביותר. וְרַבָּנָן סָבְרִי, אינו יכול לתבוע כלום, משום דְּאָמַר לֵיהּ הלוקח, אִי שָׁתֵקְתָּ שָׁתַקְתָּ – אם תשתוק ולא תתבעני אמכור לך דרך שלא ביוקר. וְאִי לֹא תשתוק אלא תתבעני, מַהַדַּרְנָא שְׁטָרָא לְמָרֵיהּ – אחזיר את שטרות מכירת השדה לבעליהן הקודמים, וְלָא מָצֵית לְאַשְׁתַּעוֹיֵי דִּינָא בַּהֲדֵייהוּ – ושוב לא תוכל לתובעם בדין משום שכל אחד מהם ידחה אותך אצל חבירו, ותצטרך לקנות מהם דרך בדמים מרובים.

מסיקה הגמרא את דבריה: לֵימָא רַבִּי אַבָּא דְּאָמַר בספק ובני יבם ׳קם דינא׳ סובר כְּרַבָּנָן, שאינו יכול לתבוע דרך מהלוקח משום שכבר נקבע דין ׳המוציא מחבירו עליו הראיה׳ בשעה שהיו שייכות השדות לארבעה בני אדם שונים, וכל אחד מהם יכול לדחותו אצל חבירו, ואף עתה לאחר שכל השדות נמכרו לאדם אחד אין מתבטל דין זה. וְרַבִּי יִרְמְיָה דְּאָמַר ׳הדר דינא׳ סבר כְּאַדְמוֹן, שבכוחו לתבוע לו דרך לאחר שכל השדות נמכרו לאדם אחד, ומתבטל דין ׳המוציא מחבירו עליו הראיה׳ שנפסק בשעה שהיו שייכות השדות לארבעה בני אדם.

דוחה הגמרא: אין שתי המחלוקות תלויות זו בזו, שכן אָמַר לָךְ רַבִּי אַבָּא, אֲנָא דְּאַמְרִי ׳קם דינא׳, אֲפִילּוּ כְּאַדְמוֹן [–בשיטת אדמון] אמרתי זאת. משום שעַד כָּאן לֹא קָאָמַר אַדְמוֹן הָתָם שיכול לתבוע דרך מהלוקח, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ ללוקח, מָמָּה נַפְשָׁךְ,